

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-179-4-50>

ПЕРЕВІРКА СУДОМ ДОВОДІВ ОБВИНУВАЧЕНИХ ПРО ЗАСТОСУВАННЯ НЕДОЗВОЛЕНИХ МЕТОДІВ СЛІДСТВА

Мирошниченко Ю. М.

*кандидат юридичних наук,
голова*

*Іллічівський районний суд
м. Маріуполь, Донецька область, Україна*

Правило за яким процесуальне рішення не можуть ґрунтуватися на фактичних даних, отриманих незаконним шляхом, вимагає від суду пильної уваги до заяв осіб, притягнутих до кримінальної відповідальності, про самообмовлення внаслідок недозволених методів слідства. З огляду на це актуальним завданням наук кримінального циклу є з одного боку удосконалення процесуальних механізмів, що унеможливають використання відомостей, одержаних у такий спосіб, а з іншого – розроблення алгоритмів перевірки судом подібних заяв з метою належної оцінки наданих стороною обвинувачення доказів і водночас запобігання протидії встановленню істини шляхом дискредитації доказової бази по справі.

Звісно, нерозумно заперечувати відсутність у правоохоронних органах практики катування осіб, запідозрених у вчиненні кримінальних правопорушень. На факти торгтур в українській поліції неодноразово вказував Європейський суд з прав людини (далі – ЄСПЛ), наголошуючи на системності проблем, що має в своїй основі це ганебне явище [1].

Водночас ЄСПЛ, розглядаючи скарги стосовно катування, щоразу наголошує на тому, що твердження обвинуваченого про погане поводження повинні бути підкріплені належними доказами. При оцінці доказів Суд керується критерієм доведення «поза розумним сумнівом». Таке доведення може впливати із сукупності ознак чи неспростовних презумпцій, достатньо вагомих, чітких і узгоджених між собою [2].

Таким чином, обов'язок національних органів проводити офіційне розслідування в таких випадках виникає лише за умови подання «небезпідставної скарги», що буде такою у разі, якщо, наприклад: не було проведено медичного обстеження підозрюваного, незважаючи на офіційне звернення його захисника з таким клопотанням наступного дня після стверджуваних подій [3]; у особи, яка під час затримання правоохоронними органами була цілком здорова, при звільненні

виявлено тілесні ушкодження [4]; лікарем медико-санітарної частини СІЗО у особи після переведення з ІТТ виявлено тілесні ушкодження [5]. За таких обставин на державу покладається обов'язок дати правдоподібне пояснення, яким чином були спричинені ці ушкодження, і невиконання такого обов'язку безумовно свідчитиме про наявність питання щодо дотримання статті 3 Конвенції [4].

Безперечно, заява підсудного про насильство щодо нього – це заява про вчинений злочин, який можна розслідувати лише після порушення кримінальної справи. Водночас від правдивості чи неправдивості заяви підсудного залежить оцінка доказів у справі. Тому суд не може «відмахнутися» від цієї заяви. Однак визнати, що в кожному такому випадку суд зобов'язаний дати доручення перевірити її й відкласти розгляд справи до отримання даних про результати цієї перевірки [6] означає поставити судові провадження в пряму залежність від тривалості досудового розслідування за заявою обвинуваченого про застосування до нього недозволених методів досудового розслідування.

Питання щодо того, як довго триватиме таке розслідування постає особливо гостро, коли заявник тримається під вартою. Не зайве мати на увазі й право на оскарження ним постанови слідчого, прокурора про закриття кримінального провадження, та ухвали слідчого судді з цього приводу, що робить тривалість відкладення судового розгляду ще більш невизначною, чого нерідко й прагне сторона захисту вдаючись до відповідної тактики.

Тому, на наш погляд, розв'язання питання щодо необхідності проведення офіційного розслідування заяви про недозволені методи слідства в кожному випадку вимагає особливо виваженого підходу. Досить часто подібні заяви мають відверто надуманий характер і головною метою достатньо поставити обвинуваченому кілька запитань (чи мав він тілесні ушкодження, чи оскаржував дії службових осіб, чи ставив до відома захисника, чи заявляв відвід слідчому і т. п.), щоб зрозуміти абсолютну безперспективність розслідування за ними й не зволікати з розглядом справи. За необхідності суд, залежно від характеру повідомлених обвинуваченим даних, може звернутися для їх перевірки до ІТТ, СІЗО, поліції, швидкої медичної допомоги тощо.

Як приклад безпідставної заяви про застосування тортур можна навести справу, в якій заявник стверджував, що декілька працівників міліції примусили його лягти на підлогу, зв'язали ноги скотчем і душили поліетиленовим пакетом, а також застосовували електричний струм до його вух і статевих органів та погрожували «допомогти» його літній матері покінчити життя самогубством. ЄСПЛ розцінив подані заявником скарги як такі, що не є «небезпідставними» для цілей

статті 3 Конвенції, у зв'язку з чим національні органи влади не були зобов'язані проводити розслідування стверджуваних подій.

При цьому Суд виходив з того, що судово-медичний експерт медичної частини СІЗО оглянув заявника для встановлення, чи зазнав він будь-яких тілесних ушкоджень. Згідно з його висновком заявник зазначив, що зазнав жорстокого поводження з боку працівників міліції та надав опис жорстокого поводження. Однак після огляду заявника експерт не задокументував жодних помітних тілесних ушкоджень, у тому числі на його статевих органах. З огляду на це Суд зазначив, що заявник не надав жодних медичних доказів на підтримку своїх тверджень про жорстоке поводження у той день. До того ж заявник не оскаржував доводів Уряду, що під час прийняття до ПТТ і СІЗО (тобто невдовзі після стверджуваних подій) жодних помітних тілесних ушкоджень на ньому виявлено не було і не надав жодних доказів протилежного [7].

Отже, коли заяви обвинуваченого щодо його катування в поліції не голосливі, наведені в них факти заслуговують спеціального розслідування. Проте, очікування його результатів є необхідним лише за умови, що завдяки незаконному поводженню з обвинуваченням були отримані докази, які суттєво впливають на результати розслідування. Тобто, коли висновки сторони обвинувачення ґрунтуються на фактичних даних, отриманих на підставі відомостей, наданих підозрюваним.

Застосування недопустимих методів слідства на його початковому етапі можуть не дати «бажаних» правоохоронцями результатів, але причетність обвинуваченого до інкримінованого йому злочину в ході подальшого розслідування буде неспростовно доведено сукупністю доказів іншого походження. Також можлива ситуація, за якої виключення відомостей, наданих підозрюваним, не руйнує доказової бази, заснованої на системі відомостей, одержаних у встановленому законом порядку з інших джерел, не пов'язаних з показаннями підозрюваного. Очевидно, що в таких випадках розслідування за заявою обвинуваченого щодо зловживань владою з боку представників правоохоронних органів не повинна вплинути на вирішення судом основного питання кримінального провадження. Тож і очікувати його результатів не варто. Навіть, якщо факт застосування катування з метою отримання зізнання підозрюваного буде доведено, але це не позначиться на допустимості решти доказів, сукупність яких з достатньою переконливістю буде свідчити про його винуватість, суд повинен ухвалити обвинувальний вирок, а держава – відповісти за дії осіб, уповноважених нею на здійснення досудового розслідування.

Таким чином, у кожній конкретній ситуації суд повинен оцінити обґрунтованість заяви сторони захисту про застосування до обвинуваченого заборонених методів слідства, щоб вирішити, чи є вона небезпідставною і лише в разі позитивної відповіді на це питання вимагати від компетентних органів проведення офіційного розслідування та очікувати його результатів, якщо від них залежить висновок суду щодо допустимості ключових доказів у справі. В такому випадку суд уникне невиправданого затягування розгляду справи, інакше його тривалість буде залежати від оперативності розслідування безпідставної заяви підсудного. Разом з тим наявність постанови органу досудового розслідування про закриття провадження за заявою підозрюваного (обвинуваченого) про його катування правоохоронцями не є для суду визначальною та не звільняє його від обов'язку перевірити доступними йому процесуальними засобами зазначені в ній відомості та навести свої висновки щодо них у підсумковому рішенні по справі.

Література:

1. Рішення Європейського суду з прав людини у справі 15.05.2012 р. «Каверзін проти України». *База даних «Законодавство України»*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_851#Text (дата звернення: 01.07.2021).

2. Рішення Європейського суду з прав людини від 21.04.2011 р. у справі «Нечипорук і Йонкало проти України». *База даних «Законодавство України»*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_683#Text (дата звернення: 01.07.2021).

3. Рішення Європейського суду з прав людини від 12.06.2008 р. «Яременко проти України». *База даних «Законодавство України»*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_405#Text (дата звернення: 01.07.2021).

4. Рішення Європейського суду з прав людини від 12.03.2009 р. «Вергельський проти України». *База даних «Законодавство України»*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_460#Text (дата звернення: 01.07.2021).

5. Рішення Європейського суду з прав людини від 15.05.2012 р. у справі «Григор'єв проти України». *База даних «Законодавство України»*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_833#n92 (дата звернення: 01.07.2021).

6. Маляренко В.Т. Про судові доручення в кримінальній справі. URL: [https://www.viaduk.net/clients/vs.nsf/0/F0BAE8CC7A7A5DDDC325707C002D1725_\(датазвернення: 05.07.2021\)](https://www.viaduk.net/clients/vs.nsf/0/F0BAE8CC7A7A5DDDC325707C002D1725_(датазвернення: 05.07.2021)).

7. Рішення Європейського суду з прав людини від 05.03.2020 р. «Іванко проти України». База даних «Законодавство України». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_e80#n45 (дата звернення: 01.07.2021).

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-179-4-51>

**ДО ПИТАННЯ ЩОДО ОСОБЛИВОСТЕЙ КРИМІНАЛЬНОЇ
ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ТА ЗДІЙСНЕННЯ КРИМІНАЛЬНИХ
ПРОВАДЖЕНЬ ЩОДО НЕПОВНОЛІТНІХ**

Томчук І. О.

*кандидат юридичних наук,
доцент кафедри права
Галицький коледж імені В'ячеслава Чорновола
м. Тернопіль, Україна*

Денисовський М. Д.

*кандидат юридичних наук,
доцент кафедри права
Галицький коледж імені В'ячеслава Чорновола
м. Тернопіль, Україна*

Кладько В. Ю.

*здобувач вищої освіти юридичного відділення
Галицький коледж імені В'ячеслава Чорновола
м. Тернопіль, Україна*

Порядок кримінального провадження щодо неповнолітніх визначається загальними правилами та врахуванням особливостей глави 38 Кримінального процесуального кодексу України (далі КПК України). Кримінальне провадження щодо неповнолітньої особи, в тому числі, якщо кримінальне провадження здійснюється щодо декількох осіб, хоча б одна з яких є неповнолітньою, здійснюється слідчим, який спеціально уповноважений керівником органу досудового розслідування на здійснення досудових розслідувань щодо неповнолітніх. Під час кримінального провадження щодо неповнолітнього, в тому числі під час провадження щодо застосування примусових заходів виховного характеру, слідчий, прокурор, слідчий суддя, суд та всі інші особи, що беруть у ньому участь, зобов'язані